

Cadena perpètua i Constitució

- La pena de presó de per vida impediria portar a terme la finalitat constitucional de la reinserció

MARC CARRILLO*

EL PERIÓDICO DE CATALUNYA, 27.02.09

Les reaccions després de les morts violentes de la jove Marta del Castillo i la nena Mari Luz constitueixen dos exemples d'utilització sensacionalista per part de determinats mitjans de comunicació i també d'utilització amb finalitats populistes per diversos actors polítics. En el primer cas, com ja va passar arran de l'assassinat de les nenes d'Alcàsser, amb una clara vulneració de les més elementals normes deontològiques del periodisme, entre elles, el deure de desenvolupar les seves obligacions amb mètodes dignes, que exclouen els procediments il·lícits (principi 14 del Codi Deontològic de la Federació d'Associacions de la Premsa d'Espanya, FAPE). En el segon, amb l'aprofitament d'aquestes situacions doloroses per mobilitzar la societat en demanda de la incorporació al Codi Penal de la cadena perpètua per a determinats delictes i de la pena accessòria de treballs forçats.

AQUESTES pretensions, que no fa gaire es podien llegir a les pancartes d'una concentració de repulsa, invocaven el dret de la societat a decidir en referèndum sobre aquestes propostes. I això, en la mesura que incideix directament en les previsions que estableix l'article 25.2 de la Constitució, exigeix fer-hi una reflexió. Aquest precepte prescriu la presó com a via per a la reinserció social del pres, la limitació dels seus drets a la presó així com, entre altres, els drets a una feina remunerada i els beneficis de la Seguretat Social.

Per al que ara ens interessa, cal retenir l'atenció sobre la primera qüestió: la finalitat reeducativa de la presó, així com la prohibició dels treballs forçats. La reinserció social del delinqüent privat de llibertat és una finalitat constitucional inqüestionable. La Constitució respon a la filosofia social per la qual, objectivament i una vegada complerta la pena, la societat sempre ha d'aspirar a la recuperació social del condemnat, per execrable que hagi estat el delicte comès. I per poc factible que pugui ser que determinats autors d'actes criminals siguin susceptibles de resocialitzar-se. Es tracta de concebre el compliment de les penes i el règim penitenciari aplicable com una via última per a la resocialització del delinqüent.

Naturalment, això sense perjudici de la contundència que l'ius puniendi de l'Estat, és a dir, de la força que la llei penal projecti sobre l'autor del delicte en proporció a la gravetat d'aquest. I que segons els casos pot arribar als 30 o, fins i tot, als 40 anys, d'acord amb la legislació penal vigent. Per contra, l'establiment de la pena de privació de llibertat a perpetuïtat impediria portar a terme l'objectiu constitucional de la reinserció, i per això mateix en aquests termes seria del tot contrària a la norma suprema. A part del que estableix l'article 25.2, no es pot oblidar que l'article 10.1 també estableix que la dignitat és el fonament de l'ordre polític i la pau social, cosa que fet i fet significa que, en virtut d'aquest valor constitucional i com a criteri general, l'Estat no pot renunciar mai que el pres deixi de ser un pària social. És una de les senyes d'identitat d'una societat més civilitzada que la Constitució, afortunadament, té reconeguda.

Ara bé, la reinserció social no s'ha de fer a qualsevol preu. El Tribunal Constitucional ha precisat sobre això que no es tracta d'un dret subjectiu que el pres pugui invocar davant els tribunals, sinó que és un mandat del poder constituent dirigit al legislador per orientar la seva política penal i penitenciària (interlocutòria 15/1984). Així mateix ha afegit que la Constitució no estableix que la reeducació i la reinserció social siguin l'única finalitat legítima de la pena privativa de llibertat (sentència 19/1988). És a dir, que l'Estat, a través del Codi Penal i la legislació penitenciària, disposa de marge de maniobra per decidir com, quan i de quina manera s'han d'aplicar les mesures de reinserció social. En aquest sentit, el Tribunal Constitucional també ha precisat que les decisions judicials sobre l'aplicació de qualsevol institució processal penal vinculada amb la finalitat reeducativa i resocialitzadora de la presó exigeix un deure reforçat de motivació per part del jutge competent (sentència 43/2008). És a dir, que les decisions judicials de suspensió de l'execució de la pena, com, per exemple, la concessió de la llibertat condicional, l'indult particular, la redempció de penes pel treball o els permisos penitenciaris, exigeixen un estricte deure de justificació de la seva procedència en cada cas concret.

SEGURAMENT, els permisos són actualment la mesura més controvertida. Una de les qüestions que es plantegen és quan s'escau decidir-los, sobretot en els supòsits en què es dóna una notòria llunyania temporal per al compliment ple de la condemna. Sobre aquest tema, també el Tribunal Constitucional ha assenyalat que és lícit denegar un permís, argumentant que com més allunyat està el compliment de la condemna, menys necessitat hi haurà d'aplicar la mesura de reinserció, com a preparació per a la futura vida en llibertat, a part que una llunyania més

gran pot implicar un risc més gran de trencament de condemna per part del pres (sentència 137/2000).

*Catedràtic de Dret Constitucional de la Universitat Pompeu Fabra